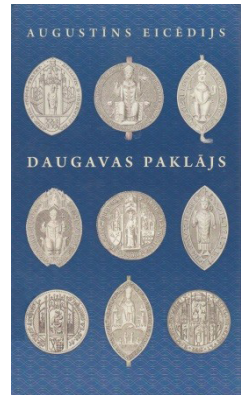

DAUGAVAS PAKLĀJĀ IESKATOTIES

Eicēdijs, Augustīns. *Daugavas paklājs = Aulaeum Danaidum ab Augustino Eucaedio*. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 2014. 167 lpp.

Pagājuši četri gadi, kopš klajā nācis Augustīna Eicēdija grāmatas *Aulaeum Danaidum, continens seriem ac successiones archiepiscoporum Rigen-sium in Livonia* (Vitebergae, 1564) bilingvālais izdevums – 1794. gada iespieduma reprints un tā latviskojums¹. Jaunizdevums, kas sagatavots Brigitas Cīrules vadībā (viņa uzrakstījusi ievadu un līdz ar Diānu Fogeli un Ilzi Vanagu izstrādājusi latviskos parindeņus; savukārt atdzejojuši Roberts Šestaks un Diāna Fogle, izdevumu papildina Ilzes Rūmnieces pēcvārds). Grāmatā sniegts pilnīgs dzejas teksta atveidojums un ne mazāk nozīmīgais Eicēdija prozas ievads, arī titullapa.

Publikācija ir Latvijas Universitātes jaunlaiku klasisko filologu – studentu un mācībspēku – kopdarbs. Latviskās kultūrvēstures un literārās domas diskursā tā ievada otro vilni Eicēdija mantojuma aktualizācijā; pirmais attiecināms uz Arnolda Spekkes (1887–1972) un Roberta Malvesa (1905–1982) 20. gadsimta 20.–30. gadu publikācijām par *Daugavas paklāja* saikni ar t. s. Raunas epigrammām² un dažus gadus pēc *Aulaeum Danaidum* uzrakstīto, rokrakstā palikušo Eicēdija poēmu

¹ Eicēdijs, A. *Daugavas paklājs = Aulaeum Danaidum ab Augustino Eucaedio*. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 2014, 167.

² Malvess, R. Raunas epigrammas. *Tautas vēsturei. Veltījums profesoram Arvedam Švābem*. 25.V.1888–25.V.1938. Rīga, 1938, 145–156.

Danubium – slavinājumu, kas bija veltīts Hābsburgu dinastijas Svētās Romas impērijas imperatoram Maksimiliānam II (1527–1564)³. Jau kopš 18. gadsimta beigām un arī vēlākajos gados līdz mūsdienām Eicēdija personība un veikums saistījies arī vācbaltiešu, vācu un igauņu vēsturniekus un literatūrzinātniekus.

Niecīgais, bet teksta analīzei būtiskais Eicēdija biogrāfijas datu kopums, kuru savākuši vācbaltiešu vēsturnieki Leonīds Arbuzovs sen. (*Arbusow, sen.*, 1848–1912) un abi Būholci (*Buchholtz, August*, 1803–1875; *Buchholtz, Anton*, 1848–1901), ir atkārtots arī minētajā Spekkes publikācijā. Dzejnieka īstais vārds ir Augustīns Unferfērts (*Augustinus Unverfehrt*), 1563. gada aprīlī viņš imatrikulēts Rostokas Universitātē kā *Augustinus Imperterritus Rigensis*, pēc tam nonācis Vitenbergā (secināts no *Aulaeum Dunaidum* izdošanas ziņām): 20. gs. 2. pusē elektroniskajās datubāzēs un bibliotēku katalogos, kā arī vairākos pētījumos, atšķirīgi lasot 6. burtu [garais *£*, ne *f*], dažkārt kā dzejnieka īstais uzvārds tiek minēts arī *Unversehrt*. Kā liecina tekstā ietvertie notikumi un grāmatas izdošanas gads, *Daugavas paklājs* varētu būt uzrakstīts ap 1563.–1564. gadu.

Par *Aulaeum Dunaidum* žanru precīzu piezīmējumu pēcvārdā sniegusi I. Rūmniece, kas poēmu vērtējusi kā *slavinājuma dzejas paraugu*⁴. Šāda veida sacerējumu “aizkadrā” vairāk vai mazāk izgaismota, bet viegli samanāma ir autoru motivācija daiļdarbu radīšanai. Zināmā mērā tā ir atslēga, kas paver iespējas tālākai teksta interpretācijai.

Līdzīgi kā savu enkomiju Rīgas pilsētai Bazīlijs Plīnijs (*Plinius*; ap 1540–1605) radīja, lai iegūtu pilsētas rātskungu finansiālu atbalstu studijām, vai Kristiāns Bornmans (*Bornmann*, 1639–1714), 17. gadsimtā apdzejodams Jelgavu un pilsētas un hercogistes varenajiem sniegdams “mazu pakalpojumu”, savī apsvērumi bija arī Eicēdijam. Lai tos izprastu, ir jāiedziļinās teksta rašanās vēsturiskajā kontekstā, kas saistāms ar Livonijas sabrukumu, kad kopā ar citiem tajā ietilpušajiem valdījumiem savu pastāvēšanu faktiski bija beigusi arī Eicēdija “paklājā” iemūžinātā Rīgas arhibīskapija: *Jāvēsta nu ir par valsti, ko grūduši zudības postā / Debesu dievi, kad kritusi augstākā vara* (31.–32. r.)⁵ Rīgas arhibīskapijas vēstures niansēta pārzināšana, atsaukšanās uz nesen, 1563. gada februārī, mirušo

³ Spekke, A. Livonijas dzejnieka-humanista Eicēdija poema “Danubius”. *Latvijas Universitātes Raksti*, Nr. 12, 1925, 3–56.

⁴ Rūmniece, I. *Pēcvārds*. Eicēdijs, A. *Daugavas paklājs* = *Aulaeum Danaidum ab Augustino Eucaedio*. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 2014, 166.

⁵ Te un turpmāk dzejas tekstam citātos norādīti tulkojuma rindu numuri.

pēdējo Rīgas arhibīskapu Vilhelmu⁶ liecina, ka Eicēdijam darba rakstīšanas laikā bijusi sava, ar šo laiku un notikumiem saistīta pagātne. Nelielā grāmatiņa ar vēršanos pie Meklenburgas hercoga četru gadu vecumu nesasnējušās atvases – prinča Sigismunda Augusta (*Sigismund August von Mecklenburg*, 1560–1600) – ir uzlūkojama arī kā apstiprinājums dažkārt izteiktajai vēsturnieku atziņai, ka pastāvēšanas beigu posmā arhibīskapijas varas turētāji lolojuši cerības uz iespējamo Meklenburgas grāfistes atbalstu valsts saglabāšanā. Arhibīskapijas valdniekus ar Meklenburgas hercogiem vēstures gaitā ir vienojušas arī radniecības saites. Jau minētais Sigismunds Augusts bija pēdējā Rīgas arhibīskapa Brandenburgas Ansbahas Vilhelma (*Wilhelm von Brandenburg-Ansbach*, 1498–1563) koadjutora Meklenburgas Kristofa (*Christoph zu Mecklenburg*, 1537–1592) brāļa dēls. Tāpēc Eicēdija vēršanās pie Meklenburgas atvasītes nebija nejauša: *Kurš gan neatzītu, ka pats visoarenais visaugstais Dievs ir atsūtījis tevi uz šo provinci, lai valsti tādu, kādu to iekārtojuši tavi senči, tagad, pašos grūtākajos laikos, dievišķu un laicīgu lietu laupītāja moska plosītu, nomocītu, jau gandrīz iznīcinātu un sagrautu, tu izglābtu un atbrīvotu no kaunpilniem slaktiņiem un zaudējumiem*⁷.

Literāras prasmes humānisma (un vēlāk arī baroka) laikmeta literātiem varēja līdzēt, lai pavērtos Eiropas lielo un mazo valdnieku galmu durvis, kur tos gaidīja viņiem piemērotas nodarbes un iztikšana. Eicēdija grāmatas apslēptos adresātus un labvēļus starp Meklenburgas galma personām vedina meklēt apstākļus, ka viņa veltījumu “lēnprātīgākais kungs un valdnieks” tolaik vēl nespēja ne izlasīt, ne novērtēt.

Ir vēl kāda lieta, ko diezgan grūti būtu izskaidrot ar katoliskās zemītes dzejnieka un topošā arhibīskapa izglītotāja reliģisko uzskatu relativismu, bet tā kļūst izprotama, apzinoties stāvokli, kādā atradās vairums 16.–17. gadsimta literātu, kas bija atkarīgi no mecenātisma un bija spiesti rēķināties ar savu lasītāju gaidām. Poēmā ir vērojama katoļu teoloģijai neraksturīga iecietība pret reformāciju. Eicēdijam acimredzami nebija sveša Meklenburgas hercoga visnotaļ atbalstošā attieksme pret protestantismu (piezīmējams, ka dzīves laikā tam piesliesies arī Sigismunds Augusts). Nosodīdams svētbilžu grautiņus Rīgā, Eicēdijs atzinīgi vērtē Mārtaņa Lutera (*Luther*, 1483–1546) mācību, saskatot tajā reliģijas atjaunotni: *[..] tolaik, kad Lutera / Mācību svēto pie sākumiem atpakaļ veda un*

⁶ Eicēdijs, A. *Daugavas paklājs = Aulaeum Danaidum ab Augustino Eucaedio*. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 2014, 38.

⁷ *Ibid.*, 34, 37.

Dievs kad / Piestāja livoņu krastos ar patieso kristības vārdu, / Pilsoņi, mežoņu neprātā ieročus tvēruši rokās, / Iebruka baznīcās iekšā un, svētbildes apdraudot visas, / Karus bez žēluma veda ar cilti, kas izsenis mēma (933.–938. r.).

Daugavas paklājā ir samērā spilgti izteiktas humānisma beigu posmam raksturīgās manierisma iezīmes, kas samanāmas gan acīmredzamajos pārspilējumos, vēršoties pie sava darba “varoņa”, gan pretenzijās uz episkumu, kuras autors centies pastiprināt, veidojot sava sacerējuma dzejas daļai “mitoloģisku” ietvaru. Jaunizdevumā publicētajā B. Cīrules ievadapcerē *Augustīns Eicēdijs – humānists un dzejnieks* mitoloģiskie pavedieni, kas apvij *Daugavas paklāju*, ir teicami izpētīti un analizēti. Mazāk akcentēta ir Eicēdijam piemītošā, uz renesanses laikmeta vērtībām balstītā izpratne par valsti, kas šajā sacerējumā ir ļoti būtiska. Atainojot Rīgas arhibīskapijas vēsturisko pieredzi un tās valdnieku (arhibīskapu) lomu konkrētās vēsturiskās situācijās, Eicēdijs atklājas kā bezaizspriedumaina personība, kuras veidošanos ietekmējuši Makiavelli un tam tuvu politisko domātāju uzskati: *Ja valdnieks nebūs pareizi un teicami izpratis valsts pārvaldīšanas principu, ja nebūs no augsti mācītu vīru rakstiem daudz laba sniedzis sabiedrības pārvaldei, ja pats nebūs daudz lasījis, dzirdējis, iepazinis, tad daudzas lietas izdarīs nepārdomāti un aplami, daudzas – nežēlīgi.*⁸ Kaut arī arhibīskapijai bija savas, no pakļautības reliģiskajai virsvarai izrietošas pārmantošanas īpatnības, tās augstāko amatpersonu raksturojumam Eicēdijs piemērojis sekulārā pasaulē veidojušos kritēriju skalu. Grāmatā uzzināms, ka pāvesta ieceltie arhibīskapi ir bijuši gan izcili izglītotas personības, gan labi seno līgumu pārzinātāji, gan veiksmīgi diplomāti, tāpat arī necilāki vīri (*Nākamais Hennings rāmajos gados bez slavas un klusi / Aizvada mūžu (737.–738. r.).*

Celibātam pakļautie arhibīskapi nevarēja amatā atstāt savus bioloģiskos mantiniekus, un valdnieka nomaiņas gadījumos tos iecēla Romas pāvests. Pāvesta lēmumu ietekmēja dažādi apsvērumi, t. sk. gan paša vēlmes, gan ķildas un intrigas, kas norisinājās ordenī un Rīgas arhidiecēzes Livonijas reģiona un Prūsijas bīskapijās, jo baznīcas lietās šīs struktūras bija pakļautas Rīgas arhibīskapam, tāpat bija jārod kompromiss arī ar Rīgas pilsētu, jo īpaši laikā pēc reformācijas. Arhibīskapu izcelsme bija dažāda – kā no vietējiem, tā no ārvalstīm nākuši. Tomēr neviens no viņiem netika amatam nosaukts piedzimstot vai agrā bērnībā. Apzinoties, ka visi avoti šo rindu autorei nav ne zināmi, ne

⁸ Eicēdijs, A. *Daugavas paklājs = Aulaeum Danaidum ab Augustino Eucaedio*. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 2014, 25.

pieejami, nākas atturēties no kategoriskiem apgalvojumiem, taču šķiet, ka Sigismunda Augusta nominēšana, arhibīskapijai izjūkot, drīzāk būs bijis kāds simbolisks žests ne *likteņa lēmums*.

Daugavas paklājā atainotā nākotnes vīzija par arhibīskapijas nākamo valdnieku, kas savus pienākumus sākotnēji nodod reģenta pārziņā (*vēl zēns viņš, / Vaigus tam pūkas vien segušas pirmās. Stāv līdzās tas tēvam (1182–1183)*), raksturo Eicēdiju kā arhibīskapa Vilhelma valsts sekularizēšanā ievirzīto centienu atbalstītāju. *Markgrāfa personā Livonijas zemes kungu attiecībās pirmo reizi ienāca tik augsta ranga Rietumeiropas aristokrātijas pārstāvis ar raksturīgām pasaulīgām, uz savas dinastijas labklājību orientētām interesēm. Turklāt viņam bija tuvas radnieciskas saites ar citām reģiona varām (Polijas karali, Prūsijas hercogu un Dānijas karali). [..] Markgrāfs tiecās izveidot Livoniju par savu laicīgu valsti, par arhibīskapu Vilhelmu savā monogrāfijā Rīgas arhibīskapa un Vācu ordeņa cīņas par varu viduslaiku Livonijā rakstījusi vēsturniece Eva Eihmane⁹. Tomēr arī šajā gadījumā ziņu trūkums liedz izteikt kategoriskus apgalvojumus par to, cik pamatota ir tieši šāda *Daugavas paklājā* ieaustā nākotnes konstrukcija un cik lielā mērā tā ir tikai iespējamam atbalsta sniedzējam uzburts dzejnieka iztēles auglis.*

Labskanīgais un ar patiku lasāmais tulkojums šodienas lasītāju nevar nemudināt parakties kādu gadsimtu dziļāk savas zemes kultūrslānī un precizēt savas zināšanas par to. Apskata nobeigumā dažas kritiskas piebildes. Būtiskākā no tām saistās ar toponīma Līvzeme lietojumu tulkojumā. Vietām latviskojumā šis termins atrodams tur, kur oriģinālā vispār nav vietas nosaukuma (piem., atdzejojuma 33., 44., 744. rindā), citur arī Livonijas vietā (skat., piem., 379., 681., 756., 1238. rindu).

Šī vietvārda lietojums būtu izsverams sasaistē ar vēsturnieku pieņemto vispārējo praksi hroniku tulkojumos un komentāros. *Indriķa hronikas* komentāros Ē. Mugurēvičs (1931–2018) to skaidrojis šādi: *Ar Līvzemi (Latīņu Livonia, vācu Livland) 12./13. gs. mijā apzīmēja lībiešu apdzīvoto Daugavas lejteces novadu. Krustnešu darbībai vēršoties plašumā, nosaukumu Livonija [ne Līvzeme!] pakāpeniski attiecināja uz iekarotāju varā nonākušajām Gaujas lībiešu, latgaļu, kuršu, zemgaļu un sēļu zemēm. 13.–14. gs. šinī teritorijā bija izveidojusies feodālu valstiņu savienība, kurā ietilpa Livonijas ordeņvalsts, Rīgas virsbīskapija [vēstures literatūrā nosaukumam tiek lietota arī latinizēta forma arhibīskapija], Kurzemes, Tērbatas un Sāmsalas-Lēnemā*

⁹ Eihmane, E. *Rīgas arhibīskapa un Vācu ordeņa cīņas par varu viduslaiku Livonijā*. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 2012, 115–116.

bīskapija.¹⁰ Droši vien kādas nejaušības rezultātā 350. rindā *praesul* tulkots kā *bīskaps*, kaut arī tekstā nepārprotami domāts *pāvests*. To pašu var teikt par komentāriem, kuru vispār nav Eicēdija grāmatas prozas ievadam, un aplamību 262. komentāra norādē, ka Brandenburgas Vilhelms bijis pēdējais Rīgas arhibīskaps *pirms reformācijas*. Publikācijai par labu būtu bijis arī latīniskā teksta atveidojums jaunlaiku grafētikā ar numurētām teksta rindām, kas ieinteresētam lasītājam ieskatu oriģinālā darītu krietni vieglāku.

Būtiskākais atzinums par grāmatu tomēr ir tas, ka ar *Daugavas paklāja* sagatavošanu un publicēšanu izdevuma veidotāji padarījuši vajadzīgu un vērtīgu darbu, kas rada vēlēšanos sagaidīt nākamo. Tādi darbi izkopj arī darītājus.

Ināra Klekere

¹⁰ *Indriķa hronika*. Rīga : Zinātne, 1993, 333.